JUSTI FONTANINI
FOROJULIENSIS

IN ROMANO ARCHIGYMNASIO
Publici Eloquentiae Professoris

DE USU ET PRAESTANTIA BONARUM LITERARUM
ORATIO

Habita in eodem Archigymnasio
IV. Idus Decembres MDCCIV.

ROMÆ MDCCIV
Per Franciscum Gonzagam in area Sancti Marcelli
ad viam Cursus

EX PRÆSIDUM PERMISSU.

SANCTISSIMO ET MAXIMO
PONTIFICI
CLEMENTI XI.

JUSTUS FONTANINUS FELICITATEM.

Bi primum divinitus factum eft, SANCTISSIME idemque fapientifsime CLEMENS, ut ad

iſtud dignitatis culmen, quo nihil auguſtius & ſublimius in terris excogitari poteſt, uno omnium ore & omnium calculis, praeterquam tuo, probatus aſcenderes; antiquus animus rediit liberalibus diſciplinis & ingenuis artibus, quae omni aetate, atque omni fortuna ſuaviſſimae comites, & perhonorificae altrices tuae, ſaluberrimis praeceptis animum & mentem ad omnem laudem tibi efformaverant; ſemper tibi praeclara & egregia cupienti per ſemitam paucorum ante veſtigiis notatam quaſi facem praeferentes; ut eum vitae curſum teneres, unde nullus error avertere, neque ulla te ad recta & honeſta

adſpirantem morari poſſet offenſio. Hinc tu, OPTIME PONTIFEX, quantum triſtiſsima temporum facies, divinique muneris tui incredibiles curae permittunt, ad benemerentes de te literas perſaepe animum confers, illasque ſatis inopiam & ſolitudinem paſſas, atque neglectas, in tua tandem beneficentia nixas feliciſsime conquieſcere etiam atque etiam laetaris. Atque hae profecto cauſſae jure & merito poſtulaſſent, ut Oratio haec, qua nudiustertius in frequenti graviſſimorum hominum conventu de uſu & praeſtantia bonarum literarum, te auctore & auſpice diſſerebam, in tuo nomine, apud infini-

tam ſaeculorum memoriam celebrando, appareret; niſi hoc qualicunque munuſculo, quod ſtatim ab eximiis beneficiis per te honorifice in me collatis, primum mihi ſe obtulit, quantum tibi debeam quod liberalitate vere Pontificia ultro me cumulaveris, palam teſtatum facere voluiſſem. Quum autem placida illa & jucunda animi tui magnitudo, in excipienda hac mea tenui vigilia poſsit obſcuram per ſe lucubrationem penitus illuſtrare; hoc ſi mihi contigerit, ad praeſtantiora pro virili, excolenda fiam alacrior, atque omnia quae ſumma ſunt, me conſequutum putabo.

ORATIO.

Q**UUM** res universae ita a natura fuerint comparatae, EMINENTISSIMI PATRES, vosque ceteri Illustrissimi, & ornatissimi Auditores, ut suae perfectionis studio singulae afficiantur; atque illuc, tanquam plena & absoluta beatitudine cumulandae, omnes actus suos dirigant; mirum non est, si quos tanto impetu & secreta quadam naturae vi raptos aliquando conspicimus, ut toto pectore, atque omnibus mentis & ingenii praesidiis ad eandem perfectionem animo complectendam incumbere videantur: quae sane perfectio in homine rationis compote aliud non est quam scire & cognoscere. Quippe rerum cognitione a brutis sejuncti, rebus coelestibus, divinisque substantiis perquam similes reddimur, ceteris mortalibus tantum antecellentes, quantum isti animantibus. Quia vero & animo, & corpore natura constare nos voluit, duplex nobis itidem tradidit instrumentum quo ad tantae felicitatis metam perveniremus, linguam nempe, & cogitationem; munus profecto maximum, egregium, nobisque longe dignissimum. Altera enim penitiores disciplinarum fontes attingimus, & ingenuis artibus doctrinisque praestare edocti, abditas rerum caussas, ipsamque naturam mente comprehendimus. Altera vero ea quae didicimus monumentis aere perennioribus ad seros

 nepotes

nepotes transmissa, in publicam utilitatem, & ante actae vitae nostrae testimonium convertimus. Ex quo luculentissime apparet, unam ab altera avulsam nostrae felicitati nullas suppetias adferre; & linguam per se solam haud amplius quam sine lingua cogitationem posse ad agendum incitari.

Quod quidem mihi semper animo illud infixit, rerum cognitionem ab eloquentiae contubernio dissociatam vix, ac ne vix unquam posse consistere; & prorsus eodem pacto istam ab illa neutiquam esse dividendam. Hocque ego non solum in oratoria facultate, sed potissimum in ceteris artibus usuvenire memoria repetens; & non modicam hominum partem hinc negotiis civilibus, hinc domesticis & familiaribus curis; hinc aliis, atque aliis rebus distractos, & impeditos, in hoc uno errore versari animadvertens, ut eloquentiae & humanitatis studia, tanquam merces communes & proletarias, omnique pretio interiori destitutas parvipendere non vereantur; consilium, quod in meo pectore jamdiu latuit, tandem expromere statui, & quid contra ego sentiam, in vestro amplissimo consessu aperire.

Verumenimvero quemadmodum pictores imaginem adspectu elegantem mortalium oculis exhibituros, necesse est in animo sibi fingere simplex idolum; & nudam, puramque ejus rei similitudinem, quam alienis sensibus subiiciendam sibi proponunt: haud secus arbitror illis, qui mansuetiores Musas ab eloquentia nuncupatas non invita laude excolere satagunt, omnem vim, & perfectionem earum rerum tenendam, de quibus

bus disceptare, & differere cogitant: cujus quidem perfectionis imaginem aure metiinur, sicut oculo eam, quam pictor expressit. Quis autem non videt, has esse simplices illas & corpore abstractas formas, quas Philosophorum omnium doctissimus, idemque eloquentissimus Plato ideas appellare consuevit, nempe exempla rerum omnium, quae natura, vel arte fiunt: circa quas sine dubio, veluti ad intima Philosophiae penetralia, eloquentiam habitare cognovimus? Quotus enim quisque est, qui gravium, & elegantium sententiarum pondere, quae nonnisi a Philosophorum penu trahuntur, eam quodammodo animari, & illustrari nesciat; unde oratio quasi nutrimentum mutuata, praeceptis, & rebus locupletissime instructa, duplicem dotem importat, utilitatem, & delectationem, semper ab ingenii monumentis ingerendam ubi de natura rerum, de affectibus, & moribus hominum gravi & eximia dicendi facultate disputatur. Quare in ea, in qua dudum fui permaneo sententia, quod sapientissimus Plato omnibus Graeciae Oratoribus Periclem non alia de caussa antistare persuasum habuerit, quam quod studuisset Anaxagorae, a quo illum multa didicisse memoravit, nempe facundiam, atque artem audientium animos movendi & temperandi: quod itidem saepius de Demosthene Cicero affirmat, quia Platone magistro usus fuit: atque hoc idem de ipsomet Cicerone jure maximo dicendum erit, utpote qui non solum reconditas Philosophiae latebras penetravit, verum & de illa distincte & enucleate, ut Ciceronem decebat, plurima scripsit.

Sed

Sed quid eloquar de ea, quam mox attigi, natura rerum, cujus ſcientia uberrimam & prope infinitam dicendi copiam ſuppeditat? quid de officiis ad liberum hominem ſpectantibus? quid de moribus? quid de priſca religione ceterisque quamplurimis ab inexhauſto Philoſophiae fonte derivatis: quorum cognitio quanti interſit ad firmandam & multiplicandam veri Numinis reverentiam, norunt potiſſimum antiqui & recentes Chriſtiani Scriptores; qui ampla harum rerum ſupellectile ornati & profanis Gentilium nugis larvam detrahere, & deſipientium haereticorum oculos configere nullo negotio potuerunt, ut Clemens Alexandrinus, Origenes, Tertullianus, Euſebius, Lactantius, Arnobius: & noſtra & Patrum memoria literatorum antiſtites, qui aeternam famam ingenio ſuo condiderunt, Hieronymus Mutius, Sixtus Senenſis, Jacobus Perronius, Robertus Bellarminus, Dionyſius Petavius: qui omnes in ſcribendo acerrimi & copioſiſſimi, arte quam criticen vocant, quaeque nonniſi poſt jugem & longam rebus percipiendis navatam operam adquiritur; de ſenſu, aetate, & ſcriptis veterum Patrum, graviter, nec minus quam rei magnitudo poſtulare videbatur, ſententiam ferentes, omnem Sectariis ſe & alios fallendi locum ademerunt. Quales vero quantique uſus arti criticae inſint & aliis praeclariſſimis diſciplinis communes, & eidem proprii, quis niſi ab elegantioribus literis omnino alienus ignorat? Profecto utilitas omnis, quae ex hiſtoriae cognitione, adeoque ex univerſo liberalium ſtudiorum apparatu percipitur, illi uni in primis debet adſcribi; quoniam hac duce & auſpice

omnis

omnis ejusdem peritia comparatur. Ea est verae & non fucatae, aut falsae eloquentiae fundamentum. Illius beneficio inanium verborum fallacias improvida ingenia ludificantes detegimus; adulterinos foetus discernimus; & loca veterum vel fraude, vel inscitia depravata integramus. Historiae quidem ope cognoscimus initia humani generis, quae nos ad ipsius rerum omnium auctoris cognitionem veluti manu ducunt: cognoscimus opiniones, consuetudines, & ritus populorum, quae ad bene beateque vivendum mirifice conferunt: cognoscimus eventus & mutationes Regnorum, quae nos cautiores & meliores efficiunt; sed nemo facile assequi haec poterit, nisi improbo examine tempora & loca perpenderit, varietatem opinionum non perfunctorie discusserit, omnia demum inter se collata critica face exploraverit.

Hanc porro criticam artem, quae non solum genuinae verborum significationi rimandae; sed ipsi rerum veritati altius indagandae immoratur, heu nimis longa saeculorum infelicitate intermortuam, avorum tandem aetate, quum Cimmeria ignorantiae nox pene ubique incubaret, ad vitam postliminio revocavit Romanae nobilitatis atque Italici nominis splendor & ornamentum insigne Laurentius Valla; licet tamen alicubi ingenio suo nimis indulserit. Hujus exemplo subinde celeberrimis veterum scriptis per doctissimos viros emaculatis, criticen ad meliorem usum postea traduxit magnus Ecclesiasticae Historiae reparator dum Annales auro contra aestimandos veluti umbonem Heterodoxorum furiis & commentis opposuit; unde innumeri

meri Scriptores in eadem palaeſtra exercitati prodierunt, qui veterum Patrum & Eccleſiae monumenta omni apocryphorum labe purgata, & nitidiſſime expreſſa publici juris fecerunt. At longe faceſſat impudentium ingeniorum libido, quae nuper aequis legibus florentem literariam Rempublicam procaci libertate miſcuerunt, arte hac praeſtantiſſima in pravum & perverſum uſum detorta, dum juxta divina atque humana ſurſum, & deorſum volvendo, eam, quae ad recte judicandum, & diſſerendum maximo diſciplinarum bono adoleverat, in earundem perniciem & peſtem conſilio praepoſtero immutarunt, ſicut de falſis, ita etiam de veris, & de quibus religio eſt dubitare, incredibili quadam audacia, & more ſceptico diſputando.

Et vero ſtudia haec literarum vel ipſi religioni quanto ſint adjumento & ſplendori olim declararunt ſacratiſſimi homines Baſilius & Nazianzenus, Hieronymus & Auguſtinus, qui licet Deo pleni, interioribus tamen diſciplinis operam ſibi eſſe dandam duxerunt quo majori comitatu ad rerum coeleſtium cognitionem aſcenderent. Plerique etiam in delectu & ſtructura verborum, in quibus praecipua dicendi laus eſt, ad orationem ornandam & poliendam magnopere vigilarunt, illud probe animo tenentes nec divinarum, neque humanarum rerum ſcientiam pro dignitate munus tueri ſuum, nec ſatis uberes fructus producere poſſe, niſi optimo dicendi genere illuſtrata; cujus ſubſidio rationes & argumenta in bono lumine collocata majorem vim capiunt, animi noſtri ſenſus perſpicue explicantur, ipſaque mens vulgarium opinionum praejudiciis exuta,

&

& ductilior ad recte cogitandum reddita, in officio suo magis apposite fungendo perficitur.

Verum sicut eloquentiae dignitatem tot tantisque bonis ab illa productis in excelso & illustri honoris & laudis fastigio positam intuemur, utinam ita & mala quae olim ejus deplorandum exsilium subsequuta sunt, eam quoque satis superque non commendarent! Infelicissima illa sequioris aevi calamitate ob bonarum literarum & eloquentiae ingentem cladem ab indoctis illis & rudibus saeculis acceptam, quae a ceterarum artium ruina incredibili separari non potuit; optimi auctores quisquiliarum loco habiti, sacratiores doctrinae, religionis & Patrum scita lacrymabiliter jacuerunt. Tunc Sophistarum & nebulonum captiosae artes ad fallendos animos invectae; improbi mores quaquaversum, & ritus profani patuerunt. Tunc Historia veritatis magistra fabulosis narrationibus & ineptiis foedata, donec tandem post nongentos & amplius annos quasi de coelo lapsus Petrus Bembus, in vestrum deinde supremum ordinem cooptatus, Eminentissimi Patres, in tam densa erroris & inscitiae caligine, ad veterum Scriptorum facem in hac Urbe aeterna primus omnium felicissime respexit; primusque ab hominibus impetravit, ut ad eorundem Scriptorum dicendi formam digitum intenderent, eandemque veluti exemplum animo & cogitatione comprehenderent. Hoc quidem Bembi documento quantum rei literariae & latini sermonis pretium & majestas creverit, nemini difficile est noscere, si pridem scripta cum illius aevi lucubrationibus conferantur. Ex illo tempore scribendis Pontificiis epistolis,

ſtolis, quibus nil gravius aut ſanctius, viri eloquentiſſimi admoti, Bembus, Sadoletus, Bloſius, & qui jure nobis eſt memorandus popularis noſter Romulus Amaſaeus, cujus ſtudio & induſtria Pauſaniam elegantius Latine quam Graece loquentem ſuſpicimus: quique Pontificiam operam conjunxit cum munere literas politiores enarrandi ex hoc loco, quem nos PONTIFICIS vere MAXIMI beneficentia, immerito licet, implemus. Exinde in alienas gentes ab Italicis viris migrationes literarum coeptae propagari: jurisprudentiae, philoſophiae, & medicae artis facultates per Andream Alciatum, Franciſcum Patricium juniorem & Bartholomaeum Euſtachium, gemina hujus noſtrae Academiae lumina, e barbaris nugatorum manibus ereptae puriorem lucem viderunt: quas noſtra haec aetas longe eruditiſſima ad ſummum culmen deinde perduxit. Quocirca ex illis ipſis temporibus non una duntaxat Italia, Provinciarum omnium Regina; ſed Hiſpania, Gallia, Germania, Pannonia etiam, Sarmatia, & Anglia multiplici doctrinarum cognitione, & linguae latinae ubertate & ſplendore Urbis Romae ſaeculis eruditione clariſſimis ſe prope adaequarunt, ut noſtratium plurima eaque luculentiſſima, & exterorum non modica ſcripta teſtantur, quae omnis poſtera aetas perpetuo admirabitur.

Nulla eſt ergo, Auditores, praeſtantiſſimarum artium & diſciplinarum, quae partim ad vitae uſum, partim ad animi oblectamentum & bonum ſunt neceſſariae; nulla philoſophiae, qua nihil admirabilius a Deo mortalibus datum eſt; nulla juris divini aut humani;

mani; nulla religionis & pietatis cognitio, cui mitiores literae multum virtutis & majestatis non impertiantur: parum enim fuisset artes invenire, nisi luce orationis accedente & res memoria dignissimae a majoribus nostris notitia comprehensae, per disertissimos viros non modo a situ & squalore vindicatae, sed in dies auctae & excultae ad nos pervenissent. Quod quum ita sit, & omnium ferme eruditorum consensu, Latini homines optima quaeque & emunctissima cujuscunque disciplinae monumenta reliquerint; nos pro virili ex munere nobis injuncto dabimus operam, ut dictionum & rerum, quibus eadem coalescunt, ratione perpensa, hinc Poetica, hinc Historica, & Oratoria facultate praestantium auctorum cognitionem nobis atque scientiam vindicemus: modo ex intimis illorum sententiis Romani sermonis artem & perfectionem deductam enarrando, & loca vexata, & controversa explicando, & ad concordiam redigendo: modo qui in hoc imperii & gloriae domicilio ritus, mores, & leges olim floruerint indicando: quae omnia ad latinae facundiae thesauros, non levi duntaxat verborum sonitu strepentes, sed ipso rerum pretio conflatos, ex iisdem scriptis eruendos, ut opinio mea fert, planam & facilem viam sternunt.

Sed cur video omnium vestrum in me vultus & oculos admiratione converti, Auditores? Anne quod Romanam juventutem ad eloquentiae & bonarum artium studia capessenda, ut in majorum vestigia incurrat, ipse oratione minime inflammans, pene discesserim? Ergone mortalium quis reperitur, cujus animo

non

non obverſetur CLEMENS UNDECIMUS PONTIFEX immortalitate digniſſimus, idemque eruditorum Princeps, quem virtutum & doctrinarum omnium chorus adeo ſupra rerum humanarum conditionem evexit, ut ad impellendas omnium mentes ad ſtudia literarum ipſe unus exemplo ſuo facundiſſimus Orator ſufficiat? Illum illum aſpicite, quem in graviſſimis de ſalute omnium gentium curis occupatum tantus diu noctuque ſcientiarum ardor incendit, ut nihil antiquius habeat, quam ut earundem cultores munificentia complectatur & foveat; nihilque eidem optatius occurrit, quam ut hoc celeberrimum & florentiſſimum Archigymnaſium frequentia & ſplendore nulli omnino terrarum concedat. DIXI.